

JOSEP GIERFU

Tots els països que tenen exèrcit mantenen la creença que hi ha coses més importants que la vida mateixa. Aquesta frase, que malauradament no és meua, ens situa en el moll de les raons del nacionalisme contemporani. No solament als Estats Units, a França, al Regne Unit, a Rússia o a Turquia. També a Espanya. I és que als cosmopolites de debò, als nacionals de nacions que no disposem d'exèrcit ni de marina ni de força aèria, ens fa molta gràcia sentir conspicus (polítics, esportistes, periodistes, científics, militars, artistes...) espanyols repetir molt sovint que ells no són nacionalistes. Que ells són espanyols i proud.

En una època de postmodernitats i de globalitzacions, hi ha realment algun valor més important que la vida humana pel qual valgui la pena morir? N'hi ha. La majoria de guerres actuals, per no dir les grans guerres del segle passat, i la majoria de les accions terroristes se sustenten en ideologies que pressuposen que hi ha valors pels quals val la pena morir i matar. I aquests valors giren entorn del concepte i del mite de la nació. És clar que la nació no sempre apareix com el mite fundador de la cadena d'accions i reaccions que porten un soldat nord-americà a matar i potser a morir a l'Iraq, un independentista de Txetxènia a llançar una bomba a Moscou o un adolescent palestí a immolar-se dins d'un autobús de Tel Aviv. La guerra i les seves múltiples variants de subordinació de la vida humana als imperatius del grup és només una forma, això sí, la més radical, de les manifestacions de la ideologia nacionalista. La guerra en defensa de la nació, o si es vol, en defensa de l'ordre de les nacions, continua sent avui la causa considerada més justa, és a dir, més justificable, de posar en perill la vida pròpia i la dels altres.

L'íntima vinculació entre els propòsits de la guerra (nacional) i els propòsits de l'acció rutinària –política, cultural, econòmica, etc.– de les nacions (amb estat), es posa més de manifest a través de les grans decisions polítiques dels governants. Hi ha moments especialment significatius d'aquesta connexió, com és per exemple la declaració de guerra. La foto dels tres presidents a les Açores –Bush, Blair i Aznar–, on declaraven la guerra contra l'Iraq, expressa en instantània el nus resolutiu de la decisió de tres nacions disposades a enviar els seus fills al sacrifici. Amb guerra o sense, tots els estats nacionals, sobretot els més poderosos, solen dedicar un volum molt considerable del seu pressupost a la “defensa” (nacional).

“La majoria de guerres actuals, per no dir les grans guerres del segle passat, i la majoria de les accions terroristes se sustenten en ideologies que pressuposen que hi ha valors pels quals val la pena morir i matar. I aquests valors giren entorn del concepte i del mite de la nació”

La defensa involucra un enorme ventall d'activitats, totes relacionades més o menys directament a procurar i disposar de les millors oportunitats i recursos per causar la mort. A aquest fi, els governs (nacionals) no escatimen esforços per destinar altíssims pressupostos al sosteniment de l'aparell militar, sovint el doble del dedicat a l'educació, per exemple. La investigació amb finalitats militars sol ser també molt superior a la destinada a finalitats pacífiques. I a més, per acabar de tancar el cercle del cinisme nacional, bona part dels estats industrials no posen obstacles, sinó que fomenten la producció i fabricació d'armes tradicionals de tota mena –les nuclears són patrimoni exclusiu de les nacions d'elit–. L'arsenal d'armes i de municions produït per la indústria de guerra d'aquests països rics ajuda a alimentar la demanda de mercats (nacionals) emergents i de màfies que viuen de la perversió del sistema.

Quan no hi ha guerra declarada ni situacions d'emergència (nacional), la vida nacional es manifesta plàcidament a través del que el professor Billig ha anomenat amb una expressió molt afortunada, “el nacionalisme banal” (Michael Billig, *Banal nationalism*, Londres, Sage, 1995). De Billig he manllevat el títol d'aquest article i la primera frase del seu llibre, que he citat al principi. I ara em permet resumir la seva tesi central. En les nacions consolidades de l'anomenat Occident, com per exemple els Estats Units, França, el Regne Unit o Nova Zelanda –diu ell, i Espanya, afegeixo–, els seus líders polítics no solen ser considerats “nacionalistes”. I no obstant això, és la nació el substrate fonamental, el *background* permanent dels seus discursos polítics, dels productes culturals i fins i tot de la manera d'estructurar la informació en els seus diaris i noticiaris. D'aquesta manera imperceptible, la ciutadania obté un recordatori diari de la posició nacional que ocupa en el món de les nacions. Però es tracta d'un recordatori tan familiar, tan continuat, que no arriba ni a ser percebut com a recordatori. La imatge metonímica de la bandera (nacional) ajuda a entendre-ho: el nacionalisme banal no es refereix a la bandera que branden amb passió un líder o uns manifestants, es refereix a la bandera que oneja indiferent a la façana d'un edifici.

Billig no pensà ni un moment en Espanya. Hom diria tanmateix que l'anàlisi de les manifestacions del nacionalisme espanyol no fa una altra cosa que aportar proves a les hipòtesis del professor anglès. L'actualitat ens proporciona un munt

El ministre de Defensa, José Bono, ha advertit que de pàtria i nació només n'hi ha una, que és Espanya, i que l'exèrcit (espanyol) n'ha de garantir la integritat.

de fets i situacions que ràpidament poden relacionar-se amb una voluntat d'afirmació explícita i rotunda de la nació espanyola. Tots podem recordar exemples. En citaré dos. El ministre de Defensa (del PSOE), José Bono, amb motiu de la visita de Zapatero a l'Acadèmia de Infanteria de Toledo el dia de la Puríssima, declarà davant de la cúpula militar, del president del Govern i de "tot Espanya", que de pàtria i nació només n'hi ha una, que és Espanya, i que en últim terme l'exèrcit (espanyol) n'ha de garantir la integritat. El mateix Ministeri de Defensa, bé que per iniciativa de l'anterior ministre (del PP) Federico Trillo, va idear l'homenatge a la bandera espanyola plantant la colossal bandera a la plaça Colón de Madrid i celebrant, ara mensualment, la corresponent parada militar.

Ara bé, aquest fets, situacions i declaracions tan explícits i inequívocs del nacionalisme espanyol no haurien d'amagar els corrents subterranis que alimenten la vida quotidiana de la nació "imaginada". Cal examinar com el nacionalisme espanyol actua de recordatori diari, trivial i continuat de la pertinença d'una ciutadania a una nació i de com s'ubica aquesta nació en el concert de les nacions (d'Europa i del món). En aquest sentit, i seguint els dos exemples anteriors, caldria fer notar que, darrere les grandiloqüents paraules de Bono, hi ha tota una labor sostinguda del sistema escolar (espanyol), dels llibres d'història, dels mitjans de comunicació, de la literatura, dels circuits culturals, etc., que es dediquen d'ofici, amb diner públic i privat, a una amplíssima gamma d'activitats

discursives i narratives que donen per descomptat l'argument de Bono: que la Història (amb majúscula!) d'Espanya "és molt més que la Història de cinc segles, d'un acord provisional, d'un pacte de conjuntura o de conflicte que haguem de resoldre cada matí mitjançant un armistici". I el cas de la gran bandera de la plaça Colón és pura anècdota al costat de l'efectiva presència de la bandera espanyola (comuna) a les façanes i a les taules de tots els ajuntaments de l'estat. I així podríem continuar amb una infinitat de manifestacions banals del nacionalisme espanyol que impregnen les activitats i les actuacions, no sols del Govern (de la nació) i dels fun-

cionaris de l'estat, dels militars o dels polítics, i no sols les dels famosos i les de les elits socials com ara esportistes, artistes o científics, sinó igualment i especialment les dels ciutadans comuns que es deleixen per comunicar els seus motius d'orgull de sentir-se part integrant d'una nació. La celebració quotidiana de la nació s'expressa a través de tots els canals i en totes les ocasions possibles. En la victòria de la selecció (espanyola) de la Copa Davis a Sevilla o d'un equip espanyol (ni que sigui el Barça) a la Lliga de Campions o del "nostre" Dani Pedrosa a Austràlia. En la cursa cap als Oscars d'una pel·lícula (espanyola) com *Mar adentro* o en la competició de la cançó (espanyola) a Eurovisió. Però també s'expressa a través del dolor (nacional), una experiència fonamental per compartir lleialtats i sentiments de pertinença. Fou el cas de l'11-M, quan "tot Espanya" es va desfer en atencions i solidaritat envers les víctimes dels atemptats terroristes de Madrid. Recentment, el cas ha reviscut amb les impressionants declaracions de Pilar Manjón, portaveu d'una associació d'aquestes víctimes, davant la comissió del Congrés. En efecte, no hi ha prova més contundent de la profunditat del nacionalisme banal que les llàgrimes dels telespectadors (espanyols) des del menjador de casa davant el primer pla d'aquesta Antígona de Vallecas reclamant compassió als polítics i solidaritat a tot el poble (espanyol).

Josep Gifreu és comunicòleg